

1.01
89)"1918"
Prejeto 16. 4. 2003

UDK 355.4(436-

Matjaž Bizjak*

Umik avstro-ogrske vojske skozi slovenski prostor novembra 1918

IZVLEČEK

24. oktobra 1918 je italijanska armada začela svojo zadnjo ofenzivo v 1. svetovni vojni. Pred njo je stala že notranje razkrojena vojska Avstro-Ogrske, ki se je začela po prvih spopadih neurejeno umikati v svoje domovine. Velik del te vojske se je umikal tudi čez slovensko območje. Avstro-ogrsko vrhovno poveljstvo je vsaj v začetku poskušalo obdržati vpliv nad umikajočo se vojsko, vendar mu to ni uspelo. Narodna vlada SHS v Ljubljani se je te množice vojakov zelo bala, vendar ji je uspelo z določenimi ukrepi, dobro organizacijo železniške mreže ter prvimi slovenskimi vojaškimi enotami, ki so umik nadzirale, umik uspešno izvesti. Ocene, koliko vojaštva se je pomikalo prek Slovenije v tem obdobju, so zelo različne, vendar lahko z gotovostjo rečemo, da se je čez slovenski prostor pomikalo med 250.000 in 300.000 vojakov poražene avstro-ogrske vojske. Za njo se je previdno pomikala italijanska vojska, ki je poskušala zasesti čim več ozemlja in pridobiti čim večji vojni plen.

Ključne besede: Država SHS, 1. svetovna vojna, Soška armada, vojaštvo, Narodna vlada, Narodno Vijeće, Slovenija

ABSTRACT

THE WITHDRAWAL OF THE AUSTRO-HUNGARIAN ARMY ACROSS THE SLOVENE TERRITORY IN NOVEMBER 1918

When, on 24 October 1918, the Italian army began its final offensive, it faced an internally disorganised Austro-Hungarian army whose soldiers, after an initial confrontation and truce, agreed on 3 November, started to withdraw disorderly towards their respective homelands. A great part of this army withdrew across the Slovene territory which, at the time, was already part of the State of Slovenes, Croats and Serbs (SCS). Although the National Government of the State greatly feared the mass of uncontrolled soldiers, it successfully managed the withdrawal, thanks to a well organised railway network and military supervision. Although the estimates as to how many military actually withdrew across the Slovene territory at that time vary greatly, it is certain that the number of the defeated Austro-Hungarian troops ranged between 250,000 and 300,000. These were carefully followed by the Italian army which sought to occupy as much territory and seize as much booty as possible.

Key words: State of Slovenes, Croates and Serbs, Austria-Hungary, First World War, National Government, Narodno Vijeće (National Council), Military, Slovenia

* Mag., častnik za odnose z javnostmi, Poveljstvo sil Slovenske vojske, Vojašnica Ivan Cankar, Vrhnika, e-mail: matjaz_bizjak@hotmail.com.

Razmere v Avstro-Ogrski in njeni vojski so se v letu 1918 vedno bolj slabšale. Neuspel poskus ločenega miru z antanto je državo še bolj vezal in jo v politično vojaškem oziru napravil odvisno od nemškega partnerja. Nacionalna gibanja prejtiranih narodov so postajala vedno močnejša, avtoriteta državnih organov pa je vedno bolj slonela na represiji in strahu. Ob vsem tem se je vedno bolj krhal tudi odnos med obema vladajočima narodoma.

Tudi razmere v vojski so bile zaskrbljujoče. V maju 1918 je v zaledju prišlo do več vojaških uporov, ki pa so bili zaradi takojšnje in hude represije zatrti. So pa pokazali, da tudi glavni steber monarhije ni več trden in popolnoma prepričan v cesarja in vojaško zmago. Vojaške upore so zamenjale druge oblike vojaške upornosti, predvsem dezertstvo in skrivaštvo. Zeleni kader ni predstavljal več majhne skupine ljudi, ampak veliko množico oboroženih dezertterjev, ki so se jih pogostokrat bali tudi državni organi.

Enote sestavljene pretežno iz pripadnikov nevladajočih narodov so postajale čedalje manj zanesljive, poleg tega se je v letu 1918 vedno bolj kazala problematika oskrbe vojske. Najprej je bilo to opazno v zaledju, pozneje pa so pomanjkanje vedno bolj čutile tudi operativne enote na fronti.

Mir s Sovjetsko Rusijo in vračanje vojnih ujetnikov sta v avstro-ogrsko vojsko zanesla tudi ideje oktobra, po drugi strani pa je slednje vojsko številčno zelo okrepilo. Prav zaradi tega je avstro-ogrsko vrhovno poveljstvo (AOK) 13. junija 1918 na italijanski fronti sprožilo zadnjo vojaško ofenzivo. Ofenziva ni uspela, vojska habsburške monarhije pa z njo ni izgubila samo velikega števila ljudi, ampak predvsem svoj bojni duh in samozaupanje. Po tej ofenzivi so v njej prevladovali lakota, nedisciplinina in počasen notranji razkroj. Vse do oktobra 1918 so vojaške avtoritete ta proces uspele zadrževati v razumljivih okvirjih, po kapitulaciji Bolgarije in hitrem prodiranju srbske vojske na balkanskem bojišču, pa je začela armada hitro razpadati. Razkroj se je najprej začel na balkanskem bojišču in se hitro razširil na zaledje ter med enote na fronti ob Piavi.

Tu so se enote začele upirati ponovnemu odhodu na fronto, skoraj istočasno pa je italijanska armada sprožila svojo zadnjo ofenzivo v prvi svetovni vojni. Med avstro-ogrskim vojaštvom je vladala popolna zmeda in dezorganizacija, vojaška poveljstva pa so bila brez moči. 29. oktobra 1918, ko je madžarska vlada odpoklicala madžarske enote z italijanske fronte, je cesar Karel italijansko stran zaprosil za premirje, ki je bilo podpisano 3. novembra 1918 in je stopilo v veljavo dan kasneje. Vsa množica avstro-ogrskega vojaštva, ki se je prej štiri leta bojevala na frontah, se je sedaj usmerila proti domu, te poti pa so v veliki meri vodile prav prek slovenskega ozemlja. Te grožnje so se zavedale tudi novooblikovane oblasti Države SHS. Prvi ukrep je bil poskus navezave stika z AOK in odgovornimi vojaškimi poveljniki, ki naj bi po mnenju Narodnega Vijeća in Narodne vlade SHS v Ljubljani (Narodna vlada) vodili in imeli vpliv na umik vojaštva.

Že 1. novembra 1918 se je Narodno Vijeće s posebno brzozavko obrnilo neposredno na feldmaršala Svetozarja Borojevića. V njej ga je zaradi spremenjenega vojaškega položaja in bojazni, da "Južnoslovanska država" ne bi postala del razkroja, zaprosilo za upočasnitev umika armad ter napotitev slovenskih enot v Ljubljano, ostalih južnoslovanskih in slovanskih enot v Zagreb, Karlovac in na Reko, avstrijskih in madžarskih enot pa prek Beljaka v njihove domovine.

Narodno Vijeće je zaprosilo tudi za redno vsakodnevno obveščanje o dejanskem položaju. Borojević je o brzojavki obvestil AOK v Badnu, ki ga je pooblastilo za izvršitev teh želja, toliko bolj ker naj bi sovpadale z namerami AOK. Vendar ga je istočasno opozorilo, da bo tako izveden umik možen zgolj, če bodo razmere na železnicah to dopuščale, posebno vprašljivo naj bi bilo stanje na železnicah v Ljubljani in v Beljaku.¹ Borojević je še istega dne v Ljubljano poslal telegram za Narodno Vijeće v Zagrebu in v njem apeliral na vrhovni organ Države SHS za sprostitev in ureditev prometa na železnicah, "ker bo armadi kmalu pošla hrana, to pa pomeni katastrofo za jugoslovanske kraje".² Videti je, da je tako AOK kot tudi Borojevića najbolj skrbelo stanje na železnicah, posebno prevzete celotne mreže Južne železnice na Slovenskem v slovenske roke. Že 30. oktobra 1918 je bilo namreč z odobritvijo generalnega ravnateljstva Južnih železnic v Ljubljani ustanovljeno obratno nadzorništvo, ki je prevzelo v upravljanje proge Južne železnice do Špilj na glavni in do Beljaka na koroški progi.³

2. novembra 1918 se je AOK telefonsko obrnilo na Narodno Vijeće z željo v Zagreb poslati svojega odposlanca majorja Milana Ulmanskega, ki bi v njegovem imenu vodil razgovore z Narodnim Vijećem.⁴ Major Ulmansky je iz Badna odpotoval najverjetneje že prej in moral prispeti v Ljubljano 2. novembra 1918,⁵ kjer je istega dne kot pribočnik podmaršala Nikole Ištvanovića sodeloval pri razgovorih z Narodno vlado. Naloga, ki mu je bila zaupana s strani AOK, ni znana, vendar je bila skoraj gotovo povezana z umikom avstro-ogrskih armad z bojišča ob Piavi. Major Ulmansky je bil istočasno s strani Narodnega Vijeća imenovan za načelnika generalnega štaba II. vojnega okrožja v Ljubljani. Na to mesto so ga postavili zaradi odličnih zvez v Badnu pri AOK, kot tudi zaradi odličnega poznavanja problematike in organizacije avstro-ogrške armade, ki se je z italijanske fronte že začela umikati.

Že 3. novembra 1918 je pri poverjeniku za prehrano Narodnega Vijeća v Zagrebu prišlo do sestanka, kjer so se pogovarjali o umiku avstro-ogrškega vojaštva. Ni znano, ali so se tega sestanka udeležili tudi predstavniki Slovencev, vendar so razpravljali tudi o Ljubljani kot enem od glavnih križišč poti, ki vodijo z jugozahodnega bojišča preko Ormoža in Čakovca ter Zidanega Mosta in Zagreba na Madžarsko. Na sestanku so sodelovali vojaški predstavniki, po katerih o nekem organiziranem umiku ni bilo govora, "zatorej tudi ne o redni prehranitvi vojaških mas". Na glavnih poteh bi bilo potrebno zaradi tega pripraviti dovolj hrane.⁶ O prehrani umikajočih se čet je dan pozneje razpravljala tudi Narodna vlada. Poverjenik za prehrano dr.

¹ Državni arhiv Hrvatske, Zagreb (dalje DAH), f. Narodno Vijeće (dalje NV), š. 7, IV. Središnja kancelarija Narodnog Vijeća SHS, Telefonske obavjesti, 30. X. - 30. XI. 1918, br. 1-32, 3.

² Prav tam, br. 1-32, 4. V osvetlitev zgodovinske vloge in lika S. Borojevića navajam del sporočila: "... To će dovesti do nedoglednih posljedica za ove krajeve. Ne kao general, ne kao zadnji sin zemlje, nego kao patriot, koji svoju domovinu najmanje isto tako žarko ljubi kao svaki drugi Hrvat upozorujem na posljedice, koje će neminovno doći. Apeliram na patriotizam Narodnog Vijeća, da poduzme sve, da iz armeje se ne izrode horde, koje će nove tvorevine razrušiti..."

³ Rudolf Maister: Vojaški transporti in naše Podravje ob prevratu leta 1918. V: Spominski zbornik ob 60-letnici bojev za severno slovensko mejo 1918-1919. Maribor 1979, str. 29.

⁴ DAH, NV, š. 7, IV. Središnja kancelarija Narodnog Vijeća SHS, Telefonske obavjesti, 30. X. - 30. XI. 1918, br. 1-32, 4 (z Dunaja).

⁵ Najverjetneje je z majorjem Ulmanskim iz Badna prispel tudi generalštabni major Slavko Kvaternik. Viktor Andrejka v svojem delu omenja, da je Ulmansky v Ljubljano prišel že 31. 10. 1918, kar pa ni pravilno. Glej Viktor Andrejka: Razvoj vojaštva in vojaški dogodki od prevrata do danes. V: Slovenci v desetletju 1918-1928. Ljubljana 1928 (dalje Andrejka, Razvoj vojaštva).

⁶ DAH, NV, š. 2, III. Predsjedništvo, Opći spisi, god. 1918, br. 19-791, 59.

Ivan Tavčar je izrazil prepričanje, po katerem bi se dalo vojaštvo nahraniti, če bi za prehrano uporabili tudi vojaške konje, vendar bi po njegovem organizacijo prehranjevanja morala prevzeti okrajna glavarstva in občine. Tavčar je predlagal zahtevati 400 vagonov moke od ogrske vlade in 200 vagonov moke od Narodnega Vijeća za prehranjevanje madžarskih in ostalih enot.⁷ Ta zahteva je bila sprejeta in telefonično sporočena v Zagreb, vendar je ostala brez ustreznega odziva.⁸

Narodni vladi je predlog glede prehranjevanja vojaštva podal tudi Osrednji odbor narodne obrane za Slovenijo (OONO). Po njegovem je treba vojake nahraniti in na tak način onemogočiti ropanje. OONO je predlagal na poteh, kjer se bo vojaštvo umikalo, na vsakih 5-10 km postavitev velikih poljskih kuhinj. H kuhinj naj bi pritegnili "lokalne faktorje, predvsem ženstvo".⁹ Pri kuhinjah bi lahko vojaštvo lažje razorožili, ker bi zaradi hrane samo odložilo orožje, poleg tega naj bi v tem času vojaštvu delili letake v vseh jezikih monarhije, na katerih bi bile predstavljene politične spremembe, nastale v zaledju. OONO je predlagal tudi pripravo prenočišč za vojaštvo, in sicer naj bi v ta namen spraznili skednje in druga gospodarska poslopja na poti umika.

3. novembra 1918 je na sejo Narodne vlade nepričakovano prišel tudi avstrijski general Maximilian Csicseric,¹⁰ ki je bil kot odposlanec generalpolkovnika Wenzela von Wurma poslan v Ljubljano pripraviti vse potrebno za premestitev Wurmovega poveljstva iz Tagliamenta v Ljubljano. Poveljstvo naj bi iz Ljubljane skrbelo za umik avstro-ogrske vojske z bojišča ob Piavi. General Csicseric je v Ljubljano prišel neposredno s poveljstva Soške armade.¹¹ General je Narodni vladi najprej predstavil načrte umika in predvidene številke. Čelo umikajoče se Soške armade naj bi se po njegovih besedah takrat že nahajalo pri Brestovici. Število vojakov, ki bi se morali umakniti prek Hrvaške in Kranjske, naj bi po Wurmovem predstavniku znašalo okoli 400.000 vojakov in 80.000 konj. Vsa ta armada je imela hrane le še za malo časa in je pričakovala oskrbo od Kranjske, sam transport teh enot pa naj bi po poveljstvu trajal 5-6 tednov.¹² Slovenijo bi morali prekoračiti kar štirje armadni zbori, in sicer: 16. armadni zbor (Čehi in Dunajčani), 4. armadni zbor (sami Madžari), 22. armadni zbor¹³ ter 23. armadni zbor. Dva armadna zbora naj bi imela namen korakati prek Nabrežine in Ajdovščine in najverjetneje nato prek Postojne in Ljubljane, eden prek Idrije in Škofje Loke ter četrti po Soški dolini proti Podbrdu. Polki št. 22, 122, 87, 96 in 135, naj bi po

⁷ Zapisnik 4. seje Narodne vlade SHS v Ljubljani z dne 4. novembra 1918. V: Sejni zapisniki Narodne vlade Slovencev, Hrvatov in Srbov v Ljubljani in deželnih vlad za Slovenijo 1918-1921, I. del: od 1. nov. 1918 do 26. feb. 1919 (dalje Sejni zapisniki I.), str. 69.

⁸ DAH, NV, š. 7, IV. Središnja kancelarija Narodnog Vijeća SHS, Telefonske obavjesti, 30. X. - 30. XI. 1918, br. 1-32, 6 (z Dunaja).

⁹ Arhiv Republike Slovenije, Deželna vlada za Slovenijo, (dalje AS 94), št. fonda 94, f. Poverjeništvu za narodno obrambo, š. 2, 7.

¹⁰ Zapisnik seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 3. novembra 1918. V: Sejni zapisniki I., str. 65. General M. Csicseric je poveljeval XXIII. avstro-ogrskem armadnemu korpusu.

¹¹ Soška armada je bil splošno uporabljen izraz za avstro-ogrske enote, ki jim je poveljeval feldmaršal Borojević. Vendar je v zadnji junijski ofenzivi na Piavi Borojević poveljeval III. skupini armad, v katero pa je spadala tudi 5. armada, imenovana tudi Soška armada, pod poveljstvom generala Wurma.

¹² DAH, NV, š. 7, IV. Središnja kancelarija Narodnog Vijeća SHS, Telefonske obavjesti, 30. X. - 30. XI. 1918, br. 1-32, 5 (iz Ljubljane).

¹³ Najverjetneje je šlo za pomoto pri pisanju, ker je k 5. ali Soški armadi spadal 7. in ne 22. armadni korpus.

načrtu poveljstva najprej odpustili Slovence, nato pa bili napoteni naravnost na Reko. Narodni vladi je bilo tudi povedano, da so Poljaki v pehotnem polku št. 57. že razoroženi, vendar disciplinirani. Da Narodna vlada na obisk ni bila pripravljena, kaže njen odgovor, v katerem je poudarila svojo nezmožnost oskrbe umikajoče se armade, ker "nima niti zrna žita". Zato je predlagala spremembo načrta demobilizacije, s tem da bi se čete zadržale med Tagliamentom in Sočo,¹⁴ nato pa poslale parlamentarce k antanti in se tam razorožile.¹⁵ Narodna vlada se je z nastanitvijo Wurmovega poveljstva v Ljubljani strinjala, prav tako z misijo tega štaba, vendar s pripombo, da bo imel vodstvo nad umikom načelnik generalnega štaba II. vojnega okrožja podpolkovnik Ulmansky. Narodna vlada iz Ljubljane je tako dejansko imela stik s Soško armado, njen štab, ki je štel okoli 60 oficirjev, je v Ljubljano prišel 5. novembra 1918. 450.000 ljudi in 100.000 konj Soške armade naj bi po telefonskem obvestilu dan prej že prekoračilo Doberdob, oskrbljeni naj bi bili s hrano samo za pet dni.¹⁶ Najverjetnje se je skozi Slovenijo prvi umaknil 4. armadni zbor, saj je 4. novembra 1918 že "marširal v dobrem redu" skozi Vipavsko dolino.¹⁷ Na čelu umika 4. armadnega zbora se je nahajala 29. pehotna divizija, katere poveljstvo na čelu s poveljnikom generalom Steigerjem se je 5. novembra 1918 nahajalo v Pivki, od koder je še istega dne z avtomobili nadaljevalo pot proti Ljubljani.¹⁸ 4. armadnemu zboru je sledil 7. armadni zbor, katerega poveljnik je 10. novembra 1918 prispel v Ljubljano.¹⁹ Na Rakeku so se že dva dni prej nahajali in najverjetnje vkrcevali v vagone vojaki 14. pehotne divizije tega armadnega zbora.²⁰

Vendar ni samo Soška armada iskala stika z Narodno vlado, ampak so tudi predstavniki novih slovenskih oblasti poskušali navezati stik z umikajočo se armado. 3. novembra 1918 sta generala Wurma v Červinjanu obiskala dr. Karel Podgornik in dr. Hinko Puc, ki sta se generalu predstavila kot zastopnika nove jugoslovanske države. General ju je obvestil o sklenitvi premirja in načrtovanem umiku avstro-ogrskih čet na stare avstrijske meje.²¹

4. novembra 1918 je iz Sarajeva na Narodno Vijeće prišlo sporočilo, po katerem se je med Mostarjem in Črno goro nahajalo okoli 100.000 avstro-ogrskih vojakov, ki so se nameravali odpravili prek Metkovičev v Trst.²² Ker do prevoza ni prišlo, je skoraj gotovo del teh vojakov pri svojem umiku prekoračil slovensko ozemlje. Večina vojaštva, prihajajočega iz puljske strani, je bila pregledana in

¹⁴ DAH, NV, š. 17, VI. Odio za narodnu obranu, Opči spisi Operativnog odsjeka, god. 1918, br. 1-150, 1, 3. Preseneča omemba 87. pehotnega polka iz Celja, ki naj bi bil napoten proti Rijeki. Mogoče je šlo za pomoto in je bil mišljen 78. pehotni polk iz Osijeka. Prav tako se pri skupnem številu vojakov omenja številka 400, vendar je iz načina pisanja vidno, da se je piscu mudilo in je zato skoraj gotovo tri ničle preprosto izpustil.

¹⁵ DAH, NV, š. 7, IV. Središnja kancelarija Narodnog Vijeća SHS, Telefonske obavjesti, 30. X. - 30. XI. 1918, br. 1-32, 5 (iz Ljubljane).

¹⁶ DAH, NV, š. 7, IV. Središnja kancelarija Narodnog Vijeća SHS, Telefonske obavjesti, 30. X. - 30. XI. 1918, br. 1-32, 6 (iz Ljubljane).

¹⁷ AS 58, Narodni svet za Slovenijo, š. 3, telegram iz Gorice, 4. 11. 1918.

¹⁸ AS 58, Knjiga sprejetih telefonskih sporočil I (dalje: knjiga sprejetih telefonskih sporočil I), zapis 5. 11. 1918.

¹⁹ Prav tam, zapis 10. 11. 1918. 7. armadnemu korpusu je poveljeval general Scharicz.

²⁰ AS 58, š. 2, Sezname (protokoli) prevzete pošte 1918, 8. 11. 1918.

²¹ Goriška straža, 5. 11. 1918, št. 8, str. 2, Predsedstvo Pokrajinskega narodnega sveta za Goriško pri armadnem poveljstvu.

²² DAH, NV, š. 7, IV. Središnja kancelarija Narodnog Vijeća SHS, Telefonske obavjesti, 30. X. - 30. XI. 1918, br. 1-32, 6.

razorožena že v tem mestu. O tem je bila prek brzjava sproti obveščena tudi Ljubljana. 4. novembra 1918 je namreč poveljstvo vojaške luke iz Pulja obvestilo Ljubljano, da v tem mestu na transport še zmeraj čaka najmanj 20.000 ljudi.²³ Tri dni kasneje je iz tega mesta odpeljal tudi zadnji nemški vojaški transport, najverjetneje sestavljen iz nemških mornarjev.

Slovenske oblasti v Ljubljani so se umikajočega vojaštva zelo bale, niso pa imele niti zaupanja v svoje narodne straže, saj so že 1. novembra 1918 zahtevale od Narodnega Vijeća 2-3 čete vojaštva²⁴ in zahtevo ponovile tri dni kasneje, ko so izrecno zahtevale napotitev nekaj stotnih hrvaškega vojaštva v Ljubljano.²⁵ V samo Ljubljano pehotnim enotam, ki so se premikale po cestah, ni bilo dovoljeno, ampak so bile usmerjene na poti, po katerih so enote Ljubljano obšle. Tako je vodja umika podpolkovnik Ulmansky kot poveljstvo smer umika za vojaštvo predvidel smer: Gorica - Ajdovščina - Col - Idrija - Poljane - Škofja Loka - Smednik - Kamnik - Vransko - Celje - Pragersko,²⁶ kar pomeni, da je bila Ljubljana neposrednega navala vojaštva obvarovana. V bližino Ljubljane je bilo po cestah dovoljeno le artilerijskim in zalednim enotam, in sicer se je njihovo razoroževanje izvajalo na mestnem obrobju. Na tem prostoru so delovale tako kuhinje kot tudi krušne peči in oskrbovale razorožene vojake z nujno hrano za pot domov.²⁷ Vojake so nato spravili v vagone in napotili proti domu. Nekateri trenski vojaške kolone so se na vsak način poskušale izogniti Ljubljani in razorožitvi ter so zato izbrale pot prek Iga. Nekaterim kolonom je ta obhod uspel, glede drugih pa je narodna straža z Vrhniko obvestila Narodni svet v Ljubljani, ta pa Ulmanskega, ki je ustrezno ukrepal. Narodne straže in tudi slovenski vojaki so bili postavljeni na vseh pomembnejših vpadnicah v mesto. Tako so oddelke slovenskih vojakov postavili na vseh železniških postajah v Ljubljani, cestne zapore pa na Viču, v Šiški in na Dolenjski cesti.²⁸ Kontrolno točko na Viču je vodil nadporočnik Rudolf Badjura in prav tu so zasegli precej avtomobilov in več vojaških blagajn, med drugim celo operacijsko blagajno.²⁹ Razoroževanje na glavni železniški postaji v Ljubljani je izvajal tudi nadporočnik Bernot. 8. novembra 1918 je na kolodvor prispelo okoli 1.000 Madžarov, ki jih je poskušal razorožiti. Rezultat ni znan, vendar je omenjeni nadporočnik s ciljem zastraševanja prosil na železniški postaji razporediti nekaj strojnic.³⁰ Najbolj napeto je bilo na glavnem kolodvoru v Ljubljani dan kasneje, ko se je na postaji nahajalo kar 11 polnih vlakov vojaštva, na vsej postaji pa ni bilo nobenega prostega strojevodje. Položaj je rešila stotnija armadne železnice (Heeresbahn), sestavljena iz Čehov, ki so na prošnjo vodstva postaje ostali v službi Narodne vlade.³¹ Precej kaotično je potekalo razoroževanje na južnem kolodvoru.

²³ AS 58, Knjiga sprejetih telefonskih sporočil I, zapis 4. 11. 1918.

²⁴ DAH, NV, š. 7, IV. Središnja kancelarija Narodnog Vijeća SHS, Telefonske obavjesti, 30. X. - 30. XI. 1918, br. 1-32, 3.

²⁵ Prav tam, br. 1-32, 6 (iz Ljubljane).

²⁶ Andrejka, Razvoj vojaštva, str. 271.

²⁷ Orožje se je odlagalo na velikem prostoru med Šmartinsko, Vilharjevo in Dunajsko cesto. Dober opis razoroževanja v Ljubljani je podal Andrej Zlobec, ki je bil kot 19-letnik član narodne straže. Glej Andrej Zlobec: Za blagor očetnjave. Ljubljana 1981, str. 94-98.

²⁸ Janez J. Švajncar: Slovenska vojska 1918-1919. Ljubljana 1990, str. 22.

²⁹ AS 58, š. 4, V Ljubljani, dne 5. novembra 1918, Narodni vladi SHS V Ljubljani (Predlog za odlikovanje in napredovanje nadporočnika R. Badjure in poročnika dr. M. Rostoharja).

³⁰ Prav tam, Knjiga sprejetih telefonskih sporočil I, zapis 8. 11. 1918.

³¹ Pokrajinski arhiv Maribor (dalje PAM), f. Prevratni dogodki na Štajerskem, š. 1, 17/1.

Tako je bila tam s strani vojakov in civilistov orošana vsebina treh vagonov in postajnega skladišča.

Umik vseh teh čet in vojakov je bil mnogo hitrejši, kot so slovenske oblasti pričakovale. Že 30. oktobra 1918 so večje množice umikajočega se vojaštva doslegle Gorico.³² Po ocenah, prihajajočih iz Ljubljane v Zagreb, naj bi do 8. novembra 1918 prek Ljubljane šlo že 200.000 vojakov, vendar so še prihajali novi.³³ Še istega dne ali pa dan kasneje so sporočili, da transport čet poteka nemoteno in da pričakujejo še dva do tri armadne korpuse.

Velika večina vojaštva je s fronte na Piavi prišla peš do prvih železnic, ki so imele povezavo z notranjostjo Avstro-Ogrske. Veliko vojakov se je tako v Postojni, na Rakeku in Ljubljani vkrcalo na vlakovne kompozicije in odpeljalo proti domu. Manjši del vojaštva se je umikal po cestah, šlo je predvsem za zaledno - trenske in artilerijske enote, pa tudi za bolj ali manj organizirane pehotne enote, ki še niso v celoti podlegle anarhiji.

Navkljub temu, da je Narodna vlada vzdrževala stike s poveljstvom umikajoče se armade, je vse delo z umikajočim se vojaštvom bolj ali manj padlo na pleča okrajnih glavarstev in občin. Okrajna glavarstva so s strani Narodne vlade najverjetneje dobila neka splošna navodila, kako pospešiti in organizirati umik vojaštva in preprečiti plenjenje.³⁴ Vprašanje pa je, koliko so bila ta navodila dejansko realna in prilagojena razmeram. Mogoče je tudi, da nekih širših navodil okrajna glavarstva sploh niso dobila in je vse ostalo pri kratki brzovavki, ki jo je 7. novembra 1918 poverjenišvo za notranje zadeve poslalo okrajnemu glavarstvu v Maribor in verjetno tudi ostalim okrajnim glavarstvom. Brzovavka je z veliko zamudo opozarjala na "velike množine z laške fronte se vračajočega vojaštva" ter poudarjala prijazno ravnanje s tem vojaštvom. Na pripravnih krajih naj bi se "improvizirale javne kuhinje", za meso klali vojaški konji, njihove kože pa oddale usnarjem ali konzervirale. Brzovavka je izrecno poudarjala, naj se prebivalstvo opozori, naj ne pleni vojakov in odvzema ter pobira "eraričnega blaga".³⁵ Vendar navkljub vsemu temu drugi dokumenti kažejo, da narodne straže niti narodni sveti pogostokrat niso vedeli, kako ukrepati.

Posebnega ravnanje so bile deležne češke vojaške enote. Narodna vlada sicer ni uradno opredelila kakršnegakoli drugačnega ravnanja do čeških vojaških enot in bi morale biti tudi te razorožene. Vendar je bilo v praksi ravnanje drugačno. Tako je na vprašanje narodne straže iz Podbrda, ki ni imela neposredne telefonske zveze z Ljubljano, ampak jo je vzdrževala prek Idrije, ali se češke vojaške enote razorožujejo ali ne, prišel iz Ljubljane negativen odgovor.³⁶ Poleg tega so določene češke vojaške enote jemali celo v službo, kot je bilo to primer v Ajdovščini ali s češko legijo v Ljubljani. Že 2. novembra 1918 je bilo poleg tega določeno, da se na križiščih Trst - Vipava, Gorica - Col - Ljubljana in "v Logatcu" postavijo lepaki v češkem in hrvaškem jeziku z napisi "Čehoslovaki zglasite se za službo narodne

³² Lojze Ude: Boj za Maribor in Štajersko Podravje v letu 1918/19. V: Spominski zbornik ob sedemdesetletnici bojev za Maribor in severno mejo na slovenskem Štajerskem. Maribor 1988, str. 119.

³³ DAH, NV, š. 7, IV. Središnja kancelarija Narodnog Vijeća SHS, Telefonske obavjesti, 30. X. - 30. XI. 1918, br. 1-32, 10 (iz Ljubljane).

³⁴ Zapisnik seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 6. novembra 1918. V: Sejni zapisniki I., str. 81.

³⁵ PAM, f. Narodni svet za Štajersko, ovoj I. - Dopisi od 29. 11. 1918 do 8. 11. 1918, 167, 168.

³⁶ AS 58, Knjiga sprejetih telefonskih sporočil I, zapis pod 6. 11. 1918.

brambe".³⁷ Da je s češkimi vojaki treba ravnati kot z brati, je pripadnike narodnih straž opomnil tudi Slovenski narod.³⁸

Zadnji "češko - slovaški" vojaški transport je slovensko ozemlje zapustil šele 8. decembra 1918 ob 18.00 uri in odšel iz Maribora proti Špiljam.³⁹ Zakaj so Čehi tako dolgo ostali na slovenskem ozemlju, je težko reči, vendar so se ti Čehi v Mariboru nahajali že 21. novembra 1918 in je najverjetneje šlo za češko legijo, ki je dan prej zapustila Ljubljano. Mogoče je bil vzrok tudi zahteva zastopnika Čehoslovaške na Dunaju Vlastimila Tusarja, ki je zaradi pričakovane boljševistične revolucije na Dunaju od Narodne vlade zahteval zaustavitev vseh čeških transportov.⁴⁰ Ker so se vojaki tega češkega transporta bali razorožitve s strani Avstrijcev, so prek Narodnega Vijeća prosili francosko vojaško poveljstvo v Pulju za spremstvo oddelka francoskih vojakov na poti skozi Avstrijo. Verjetno je bilo prav francosko spremstvo vzrok, da so ti Čehi tako dolgo ostali v Mariboru. To hipotezo potrjuje tudi dejstvo, da je bil o Čehih v Mariboru obveščen francoski general Traine, ki je 9. decembra 1918 v to mesto poslal svojega predstavnika majorja Monteguja. Ta naj bi se osebno prepričal o položaju okoli 6.000 Čehov, ki naj bi se po podatkih francoskega poveljstva brez hrane nahajali v Mariboru. Železniška postaja Maribor je nato na ponovno zahtevo potrdila odhod zadnjega češkega transporta dan prej.⁴¹

Prav češke ter madžarske enote so se v večini primerov z bojišča umikale najbolj urejeno, nekatere še zmeraj v popolnem vojaškem redu. Če je šlo za velike, oborožene in dobro organizirane enote, ki nikakor niso hotele položiti orožja in bi bilo njihovo razoroževanje prenevarno ali pa sploh ni bilo možno, so enote v večini primerov spustili prek slovenskega ozemlja z orožjem. Ni znano število takšnih primerov, večinoma pa je šlo za madžarske enote. V vseh ostalih primerih je bilo vojaštvo razoroženo in vsa ostala vojaška oprema zaplenjena. Prtljaga je bila pregledana tudi oficirjem in, kar ni bilo osebnega, tudi odvzeto. Pri tem je seveda prihajalo pogostokrat do zlorab z odvzemanjem povsem osebnih predmetov, včasih celo na zelo grob način. Tako je 8 čeških častnikov kolodvorskega poveljstvu na južnem kolodvoru izročilo pisno pritožbo zaradi zaseganja povsem osebne lastnine štabnemu zdravniku dr. Schwarzu, čemur so bili sami priča. Prišlo je do preiskave, ki je ugotovila, da je na kolodvoru v prvih desetih dneh novembra vladalo povsem anarhično stanje in so pregled prtljage izvajali tudi moštvo in častniki, ki za to sploh niso bili pooblaščenji.⁴²

12. novembra 1918 je podpolkovnik Ulmansky že poročal Narodni vladi, da je prehod polmilijonske armade skozi Slovenijo končan.⁴³ Navkljub temu, da je bilo poveljstvo III. skupine armad pod poveljstvom Borojevića že 8. novembra 1918 na ukaz AOK razpuščeno,⁴⁴ je Wurm ostal v Ljubljani in še naprej koordiniral umik

³⁷ AS 58, Knjiga sprejetih telefonskih sporočil I, zapis pod 2. 11. 1918.

³⁸ Slovenski narod, 5. 11. 1918, št. 261, str. 1, Nujen opomin narodnim stražam.

³⁹ AS 58, Knjiga sprejetih telefonskih sporočil I, zapis 9. 11. 1918.

⁴⁰ Zapisnik 20. seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 21. novembra 1918. V: Sejni zapisniki I., str. 123.

⁴¹ AS 58, Knjiga sprejetih telefonskih sporočil I, zapis 9. 11. 1918, Narodno Vijeće iz Zagreba poroča telefonično ob 12 uri 30 min. (tipkano poročilo, dodano telefonski knjigi).

⁴² Glej op. št. 9.

⁴³ Janko Brejc: Od prevrata do ustave. V: Slovenci v desetletju 1918-1928, str. 167.

⁴⁴ DAH, NV, š. 7, IV. Središnja kancelarija Narodnog Vijeća SHS, Telefonske obavjesti, 30. X. - 30. XI. 1918, br. 1-32, 11 (z Dunaja).

avstro-ogrskega vojaštva. 14. novembra 1918 je tudi generalpolkovnik Wurm obvestil Narodno vlado, da je tega dne z njenega ozemlja odpeljal zadnji večji transport avstro-ogrskega vojaštva. Hkrati se je zahvalil Narodni vladi za pomoč pri prehodu vojaštva. Istega ali naslednjega dne je Wurm skupaj s svojim poveljstvom najverjetneje iz Ljubljane odpotoval. Narodna vlada je podala oceno, po kateri se je prek njenega ozemlja na železnicah prepeljalo okoli 279.000 vojakov, poleg tega pa jih je potovalo še 100.000 peš ali na konjih. Hkrati se je Narodna vlada zahvalila železničarjem za njihovo predano delo med umikom vojaštva.⁴⁵ Prav železničarjem gre velika zahvala, da na Slovenskem ni prišlo do večjih nemirov in plenjenja s strani umikajočega se vojaštva. Poleg tega so k mirnemu umiku pripomogle tudi poljske kuhinje, ki so bile postavljene ob vseh večjih kontrolnih točkah in na železniških postajah. Poverjenik za prehrano dr. Ivan Tavčar je že na omenjeni seji Narodne vlade 4. novembra 1918 zastopal mnenje, naj bo organizacija prehrane v rokah okrajnih glavarstev, ki bi med drugim morale pripraviti tudi kmete na oddajo prehrabnih artiklov.⁴⁶ Tako so bile te kuhinje podobno kot narodne straže na plečih občin, ki so se znašle vsaka po svoje. Tako sta bili na primer v političnem okraju Kamnik postavljeni kuhinji v Domžalah in Kamniku. Za podporo kuhinje v Kamniku so bile zadolžene občine Vodice, Kamnik, Radomlje, Motnik, Volčji Potok, Šmartno, Šmarca in Homec, vse ostale občine v kamniškem okraju so morale podpirati kuhinjo v Domžalah.⁴⁷ Kaže, da je tako organiziran sistem deloval, saj je 4. novembra 1918 stotnik Urbanc v Ljubljano prosil za šest vojaških kuhinj, za "proviant" pa naj bi bilo že poskrbljeno.⁴⁸ Prav tako so bile organizirane prehranjevalne postaje za vojake na naslednjih železniških postajah: Bohinjska Bistrica, Bled, Lesce, Jesenice, Kranjska Gora in Podnart. Glede na ukaz bi si te postaje morale same priskrbeti hrano pri okoliških posestnikih za najmanj 600 ljudi.⁴⁹ Odlično so delovale tudi druge vojaške kuhinje po vsem slovenskem področju. Vendar je tovrstna oskrba kuhinj potekala samo na začetku, potem pa so se kuhinje oskrbovale skoraj izključno z rekviriranim vojaškim blagom, predvsem s konji, ki jih je bilo takrat na Slovenskem vse polno. Vprašanje vojaških kuhinj je sicer spadalo pod pristojnost poverjenišva za prehrano.

Za umikajočo se avstro-ogrsko armado se je počasi in previdno premikala italijanska vojska. Italijanska vojska je želela na vsak način pridobiti del opreme in oborožitve nekdanje avstro-ogrške armade, zato je že pred prihodom svoji večjih enot poslala v določene slovenske kraje posebne komisije, t.i. demarkacijske komisije, ki naj bi skrbele za dosledno izvrševanje točk premirja. Po premirju, ki je stopilo v veljavo 4. novembra 1918 ob 15.00 uri, je italijanska armada imela pravico na določena območja pošiljati posebne komisije, ki so morale nadzorovati dogovorjeno razoroževanje avstro-ogrskih vojaških enot.⁵⁰ Taka demarkacijska

⁴⁵ Zapisnik 15. seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 14. novembra 1918. V: Sejni zapisniki I., str. 108.

⁴⁶ Zapisnik seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 4. novembra 1918. V: Sejni zapisniki I., str. 69.

⁴⁷ Glej op. št. 9.

⁴⁸ Knjiga sprejetih telefonskih sporočil I, zapis 4. 11. 1918.

⁴⁹ Glej op. št. 9.

⁵⁰ Glede na vojaška določila tega sporazuma bi morale avstro-ogrške enote na določenih mestih koncentrirati vso artilerijo, njej pripadajoč material, tren in vse to predati italijanski vojski. Avstro-ogrška armada bi s seboj smela vzeti le osebno orožje in opremo, od trena pa le vozove, ki so bili nujno potrebni za preskrbo enot, prevoz častniške prtljage in vozove za sanitetno oskrbo. Na italijanski fronti

komisija, ki jo je vodil polkovnik Castelli, je prišla v Postojno, vendar natančen datum prihoda ni znan. Komisijo oziroma polkovnika Castellija so v Postojni obiskali tudi predstavniki Narodne vlade na čelu s predsednikom vlade, kot je to določila Narodna vlada na svoji 7. seji.⁵¹ Castelli jih je lepo sprejel ter opozoril na izključno vojaško nalogo misije. Poslan naj bi bil z namenom nadzora točk premirja ter preprečevanja odvoza vojnega materiala čez demarkacijsko črto. Poleg tega je moral zapisovati vse Transporte in to sporočati svojemu nadrejenemu poveljstvu v Trst.⁵² Predstavniki Narodne vlade so polkovniku izočili protest proti zasedanju slovenskega ozemlja, vendar jih je ta zavrnil z izjavo, češ da je njegova zadolžitev izključno umikajoča se avstro-ogrška armada. Po besedah polkovnika Castellija bi morale umikajoče se vojaštvo na demarkacijski črti upoštevati naslednje omejitve: vsa artilerija, težko orožje in strelivo ostane na demarkacijski črti, pehota sme obdržati samo puške in strojnice, vsa živina mora ostati na demarkacijski črti, razen tiste, ki je potrebna za prehrano vojaštva, vsa ostala nepotrebna vojaška oprema mora ostati na demarkacijski črti, od zaledne opreme sme vsaka stotnija vzeti samo tri vozove.⁵³

To so bile seveda samo točke na papirju in po spominih Matije Štefina, ki je vodil narodno stražo v okraju Postojna, je italijanska komisija s pomočjo dveh oklepni avtomobilov od umikajočih se vojakov in enot zahtevala popolno razorožitev,⁵⁴ kar je najverjetneje tudi bil pravi namen komisije.

Podobna italijanska vojaška komisija je že okoli 6. novembra 1918 v sestavi 2 častnikov in 20 vojakov prišla v Logatec. Tudi ta komisija je podobno zahtevala razorožitev vojakov in prepustitev trena in artilerije.⁵⁵ Krajevni odbor narodnega sveta iz Logatca je o prihodu takoj obvestil Narodno vlado, štiri dni pozneje pa podal italijanski komisiji tudi pisni protest.⁵⁶ Vendar vse skupaj ni nič pomagalo.

Razpadla avstro-ogrška vojska se je s fronte na Piavi proti pričakovanjem presenetljivo hitro umaknila. Ta hitrost nedvomno ne gre na račun dobre organizacije umika, niti ni bil strah pred vojnim ujetništvom tisti, ki je vse te množice gnal tako hitro prek slovenskega ozemlja. Morebiti je še najbolj pravi odgovor zapisal v farno kroniko župnik v Črničah v Vipavski dolini, sam priča tega umika: "Vsem se mudi domov - domov in ta želja jih sili dalje".⁵⁷ K temu je treba dodati še izredno lepo vreme, ki je dopuščalo, da se je vojaštvo vozilo dejansko vsepovsod, na strehah,

naj bi se vsa avstro-ogrška artilerija korpusnega in divizijskega nivoja zbirala na sedmih lokacijah, med katerimi so bili omenjeni tudi Tolmin, Gorica in Trst. Umik avstro-ogrške vojske z italijanskega bojišča je potekal popolnoma neorganizirano, tako da tovrstnega zbiranja orožja in opreme ni bilo mogoče organizirati. Posledično je precej artilerijskih enot prišlo do Ljubljane in globje v slovensko ozemlje, kjer so bile razorožene in je tako del tega orožja ostal na slovenskem ozemlju, kar je bilo pomembno pozneje pri opremljanju vojske Države SHS.

⁵¹ Zapisnik seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 6. novembra 1918. V: Sejni zapisniki I., str. 79.

⁵² AS 58, Knjiga sprejetih telefonskih sporočil I, zapis 8. 11. 1918.

⁵³ DAH, NV, š. 7, IV. Središnja kancelarija Narodnog Vijeća SHS, Telefonske obavjesti, 30. X. - 30. XI. 1918, br. 1-32, 10 (iz Ljubljane).

⁵⁴ AS, Osebni fond Lojze Ude, š. 22, P. polkovnik Matija Štefin, Nekaj spominov izza prevratnih in koroških dni 1918/1919, str. 2. Štefin v svojih spominih omenja zanimivo zgodbo. Nekega dne je v Postojno prišla popolna in še zmeraj vojaško urejena madžarska artilerijska brigada s svojim poveljnikom. Na zahtevo italijanskega polkovnika, naj se razorožijo, je poveljnik enote preprosto nameril dva topa na italijanska oklepna avtomobila, ki sta takoj izginila, brigada pa je nadaljevala svojo pot.

⁵⁵ AS 58, Knjiga sprejetih telefonskih sporočil I, zapis 6. 11. 1918.

⁵⁶ AS 58, Knjiga sprejetih telefonskih sporočil I, zapis 12. 11. 1919.

⁵⁷ Pokrajinski arhiv Nova Gorica, zbirka fotokopij, Črniška kronika.

stopnicah, lokomotivah, in vzorno funkcioniranje železnic.⁵⁸ Predvsem za slednje gre velika zahvala slovenskim železničarjem, ki so se na morebitni umik armade pripravljali že pred samim začetkom umika. Železniški nadzornik v Ljubljani Alojzij Pregelj je ob pomoči še nekaterih kolegov pripravil načrt prevoza armade in organizacijo železniške službe v tem času. Načrt je bil odobren in prav na njegovi osnovi je bilo že 30. oktobra 1918 ustanovljeno samostojno železniško ravnateljstvo, ki je nato tudi vodilo umik vojaštva po železnicah na Slovenskem. O tem je bilo dan kasneje obveščeno tudi Narodno Vijeće.⁵⁹ Ker je v Ljubljani in na glavnih progah primanjkovalo usposobljenih železničarjev, je to ravnateljstvo v sporazumu z državnimi železnicami promet na gorenjski, dolenski in kamniški progi zelo omejilo in večino železničarjev prerazporedilo na glavno progo proti Mariboru.⁶⁰

Po 15. novembru 1918 je naval umikajočega se vojaštva počasi ponehal, čeprav so manjše skupine vojakov in posamezniki še zmeraj prihajali. Po drugi strani so tudi nekatere države bolj organizirano pristopile k umikanju svojih državljanov in so poslale v Državo SHS svoje vojaške predstavnike, zadolžene za zbiranje vojakov njihove narodnosti. Ti predstavniki so bili nameščeni zunaj slovenskega ozemlja, a so svoje vojake zbirali tudi na tem ozemlju. Tako je bil že pred 15. novembrom 1918 s strani poljskega predstavništva na Dunaju pooblaščen major Fran Kopschny za zbiranje vojakov poljske narodnosti v Državi SHS.⁶¹

Nemogoče je natančno številčno opredeliti vojaštvo, ki je novembra 1918 dejansko bolj ali manj preplavilo Slovenijo. Različni avtorji podajajo precej različne končne številke avstro-ogrškega vojaštva. Narodna vlada sama je v svoji zahvali železničarjem to število opredelila zelo na široko, saj naj bi bilo vsak dan prepeljano med 25.000 in 60.000 vojakov,⁶² vodja železniškega nadzorstva v Ljubljani Pregelj pa je številko z železnico prepeljanih vojakov cenil na 300.000.⁶³ Po oceni Slovenskega naroda je bilo že do 5. novembra 1918 po železnicah prepeljano 130.000 mož.⁶⁴ Realno je mogoče ocenjevati, da se je prek slovenskega področja umaknilo med 200.000 do 250.000 vojakov z bojišča ob Piavi⁶⁵ in do

⁵⁸ PAM, Prevratni dogodki na Štajerskem, š. 1, 17/1.

⁵⁹ DAH, NV, š. 7, IV. Središnja kancelarija Narodnog Vijeća SHS, Telefonske obavjesti, 30. X. - 30. XI. 1918, br. 1-32, 2 (iz Ljubljane).

⁶⁰ PAM, Prevratni dogodki na Štajerskem, š. 1, 17/1.

⁶¹ Glej op. št. 9.

⁶² Uradni list Narodne vlade SHS, I, 20. 11. 1918, Vsem železničarjem.

⁶³ PAM, Prevratni dogodki na Štajerskem, š. 1, 17/1.

⁶⁴ Slovenski narod, 6. 11. 1918, št. 262, str. 2, Železnica vozi vojake domov.

⁶⁵ Ocene o številu vojakov se pri različnih avtorjih gibljejo od 250.000 pa vse do 400.000. Upoštevati je treba, da je bila od III. skupine armad 6. armada skoraj v celoti ujeta (ujetih je bilo okoli 116.000 njenih vojakov), edina armada, ki se ji je brez večjih izgub uspelo umakniti z bojišča ob Piavi, je bila prav 5. oziroma Soška armada. Poleg tega je bila ujeta skoraj celotna Tirolska fronta. S. Borojević v svoji spominih omenja okoli 400.000 ujetih avstro-ogrskih vojakov Tirolske fronte (glej *Adriaticus, O vojni proti Italiji od feldmaršala Borojevića*. Ljubljana 1923, str. 14). Soška armada je ob zadnji avstro-ogrski ofenzivi na Piavi po avstrijskih uradnih podatkih imela v svoji sestavi 4 armadne korpuse oziroma 166 bataljonov. Bataljon je imel po predpisani polni vojni formaciji okoli 1.000 ljudi, kar pomeni da bi ta armada v juniju 1918 pred ofenzivo po formaciji imela okoli 166.000 ljudi le v operativnih pehotnih enotah, k temu je treba dodati še konjeniško divizijo, artilerijske enote in armadno zaledje. V junijski ofenzivi je 5. armada utrpela 58.600 izgub. Od junija do konca oktobra moramo upoštevati povečano dezertiranje, zelo slabo popolnjevanje že prej slabo popolnjenih enot, ob vsem tem pa še dejstvo, da se je po vojaškemu polomu na Piavi uspela umakniti tudi večina zaledja 6. armade. Po formaciji bi tako 5. armada štela okoli 220.000 ljudi, vendar je realno to število treba zreducirati za 30% ali celo več. Skozi Slovenijo se je tako umikalo med 200.000 in 250.000 vojakov, ki

50.000 vojakov s fronte na Balkanu.⁶⁶ To je bila zelo velika preizkušnja tako za nove slovenske politične kot tudi vojaške oblasti, ki pa so jo tudi z nekaj sreče uspešno prestale. Velike škode umikajoče se vojaštvo v primerjavi z začetnimi predvidevanji ni povzročilo, po drugi strani pa je prav oborožitev in vojaška oprema, ki je bila razbiti armadi odvzeta, omogočila dobro opremljanje slovenskih vojaških enot in s tem tudi njenih vojaških akcij. Poleg tega je umikajoča se armada s poceni prodajo ali zamenjavo nevojaške opreme, konj, goveda ipd. okrepila tudi gmotni položaj marsikaterega slovenskega posestnika.

Matjaž Bizjak

THE WITHDRAWAL OF THE AUSTRO-HUNGARIAN ARMY ACROSS THE SLOVENE TERRITORY
IN NOVEMBER 1918

S u m m a r y

On 3 November 1918, Austria-Hungary signed a truce on the Italian front thereby ceasing all military activities. All its military personnel were to return to their respective homelands. This withdrawal was chaotic and badly organised. The new Slovene authorities in the State of the Slovenes, Croats and Serbs, headed by the National Government in Ljubljana, who were aware of the approaching danger, took control of the railway system and introduced other measures in an attempt to cushion the pressure of the disorganised military masses on the Slovene territory. The National Government, assisted by the National Council in Zagreb, also tried to establish contacts with the Austro-Hungarian supreme military command and with Field-Marshal Svetozar Borojevič, the commander-in-chief. With his knowledge, Colonel-General Wenzel von Wurm and his headquarters were posted in Ljubljana with the task of overseeing the withdrawal of the Austro-Hungarian military from the battlefield along Piava. The National Government accepted his appointment on the condition that those in charge of the withdrawal would keep command of the 2nd Military District with its headquarters in Ljubljana. According to the information from the Wurm headquarters, as many as four battalions were supposed to withdraw across the Slovene territory, namely the 4th, 7th, 16th and 23rd. The number of military to withdraw across Croatia and Carniola would amount to 400,000 troops and 80,000 horses.

The Slovene authorities which greatly feared the withdrawing military, several times requested the help of the National Council in Zagreb which was, however, unable to grant these requests. The Slovene military authorities fixed the withdrawal routes in order to preserve major towns from the military surge. Along these withdrawal routes special check-points were set with organised food distribution where the military would be fed and disarmed. The great majority of the military from the Piava battlefield came on foot. These boarded trains at the first railway stations connected with the interior of the country and travelled home. Only a small section of the military used the roads for their withdrawal. The large armed and well organised units which refused to disarm were allowed to cross the Slovene territory armed. Most such units were Hungarian. Special treatment was given to the Bohemian units, most of which were not disarmed and were even temporarily employed by some local Slovene authorities. The last Bohemian soldiers left the Slovene territory as late as early December 1918.

By mid-December 1918 the military commanders reported to the National Government that the military withdrawal was complete. Its successful completion was mainly due to the well organised railway service and the assiduous work of its staff, well organised food distribution to the military and favourable weather conditions. The National Government gave the assessment that some 279,000

so uspeli ubežati italijanskemu ujetništvu. Obenem je treba upoštevati, da so umikajoči se vojaki z domovinsko pravico v avstrijskih delih Avstro-Ogrske uporabljali krajše poti proti domu, ki so potekale mimo slovenskega ozemlja.

⁶⁶ V Albaniji se je nahajal 19. armadni korpus, k temu je treba prišteti še okupacijske enote v Srbiji in Črni gori ter avstro-ogrske enote v Bosni in Hercegovini, Dalmaciji in Hrvaški, ki so imele domovinsko pravico zunaj teh območij. Vendar se je del teh enot umaknil prek Hrvaške in Vojvodine neposredno na Madžarsko in ni prečkal Slovenije. Na splošno razni spomini ne omenjajo močnega vala umikajočega se vojaštva z juga.

solders were transported across its territory, with an additional 100,000 who crossed it either on foot or horseback. This assessment is exaggerated. According to a more realistic estimate, between 200,000 and 250,000 troops withdrew across the Slovene territory from the Piava battlefield and up to 50,000 from the Balkan front.

The Italian army, edging behind the withdrawing Austro-Hungarian soldiers, sent the so-called demarcation committees to the specific points agreed under the truce. These committees which supposedly supervised the implementation of the truce, in reality represented mainly the Italian national interests and, in breach of the truce conditions, demanded total disarmament of the withdrawing soldiers.